

տալ Սերիոսի բնագրին շուրջը: Տարաբազա-
բար Միարան, որ այնպէս մանրամասնութեամբ
ուսումնասիրած է շեռագիրս, ճիշդ Սերիոսի
Պատմութեան քով դիմած է համառօտութեան:
Այս նկատմամբ հարկ է բաւականաւ առ
այժմ Brossetի տուած տեղեկութիւններով:
Ըստ Բրոսէի Սերիոսի Պատմութիւնը կը գրուէ
շեռագրին մէջ 123 էջ (սկսելով թղ. 487ա,
համա. ԱՐՐՏ. 1901, էջ 542). Բրոսէ երկու տեղ
միայն կը յիշատակէ թերոյթ ձեռագրին մէջ,
էջ 10 (= տպ. 13, 12 կամ 15) ուր 4 էջ դա-
տարկ մը կայ. հոն ուր կը սպասուէր 228—
268 շրջանի հայ, սասանեան եւ հռովմէական
իշխողներու ժամանակագրական արքայացանկը,
եւ դարձեալ էջ 16/17 (= տպ. էջ 21) իբր
7—8 էջ դատարկ մը, որուն բովանդակութիւնն
անծանօթ կը մնայ մեզի, եթէ իրօք թերոյթ
մ'ունի ձեռագիրը, որուն վրայ կրնայ կասկա-
ծուիլ: Զարմանալի է որ այս պահասներու մա-
սին միւս ձեռագիր եւ տպագիր աղբիւրներն
ակնարկութիւն չունին:

(Հարմարութիւն)

Հ. Ն. ԱՅՆՍԻԱՆ

ՄԱԿԱՐԱՍԵՆՏԻՆՈՑ Բ. ԳՐԳԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քննական ուսումնասիրութիւն:

§ 7. Հայերէն թարգմանութեան արժէքն
ու որպիսութիւնը:

(Հարմարութիւն)

Գ. ԱՌԻՍ Ե.

Հ. 1. «Առաքէր», շայր կ'աւելցնէ «ի
կողմանցն Անտիոքացոց», հ. 2. «արս հեծեալս
տիգաւորս, ի զարդ ոսկի վառեալս (') զարդա-
բեալս», յուն. ἰππεὶς διαχρύσους στολὰς ἔχον-
τας καὶ λόγχας σπειρηθὸν ἔξωπλισμένους = հե-
ծեալք, որք ունէին պատմութեանս ոսկիս եւ
վառեալ էին տիգովք գունդ առ գունդ:
Գեղեցիկ է հ. 3, ուր շայր նշանաշաններով եւ
չսկան բառերով բառախաղ մը կը յորինէ,

եւ միանգամայն կը ցուցնէ թէ զէքերու
ժխորը բացատրելու հարուստ բառամթերքի
վրայ կը տրամադրէ: Հարկաւ սկզբնագրէն բա-
ւական կը հեռանայ. «արշաւեալս յարձակեալս
խառնեալս ընդ միմեանս. անդ էր լսել
թնդիւն վահանաց, շկահիւն զաղեղանց,
շողիւն սուսերաց, շաչիւն նշանաց, շա-
նաչիւն նետից զփայլիւն զսկեղէն վառե-
լոց», փխ. «յերկուց կողմանց յարձակէին եւ
յետս ընկրկէին, թնդիւն վահանաց եւ բազ-
մութիւն նիզակաց եւ սայրասուր սուսերք եւ
նետաձիգ աղեղք եւ փայլիւն սկեղէն զինուց
եւ ազգի ազգի զրահք», — Հ. 5. «Իբրեւ
շոհիդն իմն յանկարծ ուստ համբաւի
հարկանէր», γενομένης δὲ λαλιᾶς ψευδοῦς =
իրբեւ լինէր համբաւ սուտ: «Քսան հազար»,
Անշուշտ բնագրին χελιδῶνը = Հն «հազար վա-
ռեալ», անհաստատիօրէն քիչ երեւցած է
հայ գրչագիրներու կամ թարգմանչին: — «Եւ
նորա վասն յանկարծ դաւոյն ի պարսպէ
անտի մերժէին», փխ. «բայց իբրեւ պահասանքն
մերժէին = τῶν δὲ ἐπὶ τῷ τείχει συνελθεσθέντων.
τείχος = պարիսպ. ἡσὶ οἱ ἐπὶ τ. τείχει = պա-
հակ, պահասանք: — «Եւ Մենեղաւոս ար-
շաւեալ ի քաղաք անդր հասանէր», καὶ
τέλος ἤδη καταλαβανομένης τῆς πόλεως ὁ
Μενέλαος εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐφυσγάδευσεν =
ապա ուրեմն իբրեւ առաւ քաղաքն, Մ. ի գղեակ
անդր անկանէր փախստեայ: — Հ. 6. «Մեծա-
մեծ կոտորած քաղաքացեացն իւրոց՝ իբրեւ
ի մէջ թշնամեաց գործէր», Բացատիպ
բառերն շայուն յաւերուածներն են եւ շատ կը
նմանին սոյն համարին վերջը հեղինակին արդէն
ըրած նմանութեան: — «Ոչ ածէր զմտաւ
զտոհ մային քաղաքակից ընկերու-
թեանն բարեկենդանութիւն, զի ի
թշուառութիւն դարձուցանէր», οὐ συννοῶν τὴν
εἰς τοὺς συγγενεῖς εὐθυμερίαν δυσθυμερίαν εἶναι
τὴν μεγίστην = ոչ ածէր զմտաւ եթէ յա-
ջողութիւն մարտի առ քաղաքակիցս՝ դժբախ-
տութիւն անհնարին իցէ: — «Այլ հա-
մարէր իբրեւ ի մէջ թշնամեաց անկեալ
ստէպ ստէպ տազն ապել եւ ի վերայ
միատոհմի գնդին իբրեւ ի վերայ
թշնամոյ նշան յաղթութեան կանգ-
նել», δοχῶν δὲ πολεμίων καὶ οὐχ ὁμοεθνῶν
τρόπαια καταβάλλεσθαι = համարէր ի թշնա-
մեաց մանաւանդ եւ ոչ եթէ ի բնիկ տոհմէն
նշանս յաղթութեան շահել: — Հ. 8. «Իբրեւ
գաւառի եւ քաղաքի եւ գնդի մատ-

նիչ եւ դահիճ», փխ. «իրրեւ դահիճ հայրենաց եւ քաղաքացեաց = ὡς πατρίδος καὶ πολιτῶν δῆμιος: — 2. 9. «Բաղումս եւ անթիւս». σύχνους = բաղումս: — «Ինքն օտարաց եւ ի մէջ օտարաց». ἐπὶ ξένης = յօտարութեան: — Հայուն մէջ հոս երկար պահաւ մը կայ, 5. 9—10. πρὸς Λακεδαιμονίους ἀναχθεῖς ὡς διὰ τὴν συγγένειαν τευξόμενος. σκέπη, καὶ ὁ πλῆθος ἀτάφων ἐκρίψας: Դժուար է այս յապաւումին պատճառը հասկնալ: Առանց բնագրին հետ համեմատելու պակասը պիտի չգտայինք, այնքան լաւ կապուած են իրարու երկու եզրները՝ ἀπωλετο = կորեալ եւ ἀπένθητος = անուր: — 2. 10. «Անուր, անխնամ, անհանդերձ», վերջի երկուքը Հայուն սեպհական են: — 2. 15. «Եւ իրրեւ այսու չարեօք ոչ յագեցաւ, իշխեաց ձեռնամուխ լինել ի սուրբն ամենայն աշխարհաց, իշխեաց մտանել ի տաճար անդր»: Բացատրականքը կը ցուցնեն Հայուն յաւելումները: — «Օրինացն եւ աշխարհին եւ գնդին մտանիչ եւ դահիճ». հմտ. 5. 8: — 2. 16. «Եւ պիղծ եւ անօրէն ձեռք զսուրբ սպաս սեղանոյն»: — 2. 17. «Թերեւս հպարտացեալ յամոռեալ էր ի միտս իւր Անտիոքոս եւ ասէր», փխ. «հպարտացեալ մտօք չածէր Անտիոքոս զմտաւ եթէ...» ուստի յաջորդ 17—20 համարները հեղինակին խորհրդածութիւններն են, մինչդեռ Հայուն «եւ ասէր, յաւելուածն զանիք շատ անյարմար կերպով Ա. ի բերանը կը դնէ»: — 2. 22. «Յազգէ Փրանգ, գրչասխալ, փխ. «Փրիւգ», անշուշտ այս ձեւով հայացուցած է թարգմանիչը. մինչդեռ Գուրեանի առաջարկած (էջ 249) «ազգաւ փոխգացի ձեւը հղծուածքը չի մեկնել: — 2. 23. «Ի Գարգարիզին», փխ. Գարիզին. յայտնի է որ սխալը առաջին վանկին կրկնագրութեամբը ծագած է: — 2. 24. Բայց զի ունէր սակաւ մի գութ ընդ Հրեայն, առաքեաց նա... զի կոտորեցէ»: Տրամարանութեան նախընթաց եւ հետեւորդ մասերու հակասութիւնն այ՛քան ակնբերելի է, որ առանց սկզբնագրին օգնութեան դիմելու հարկ է Գուրեանի հետ (էջ 249) «ունէր» ժխտել, բայց ոչ՝ «զի ոչ ունէր» ձեւով, վասն զի «ոչ»-ի ներմուծումն դժուար հասկանալի պիտի մնար, այլ՝ «զի ունէր» «ունէր»-ի բաղադրելով: — 2. 26. «Ընդ քաղաքն ընդ ամենայն... այսր անգր ընթանային», փխ. մտեալ ի քաղաքն = εἰς τὴν πόλιν... εἰς δραπετών:

Գ Լ Ո Ւ Ս Զ.

2. «Թեալ բաղումս ժամանակաց», Ոչ պատմութեան եւ ոչ ալ յոյն բնագրին կը համաձայնի. μετ' οὐ πολλόν = յետ ոչ բաղումս: — «Աթենքերիս. a. Աթենքերիս. bo' Աթենքերիս». փխ. Ἀθηναῖον = Աթենքի ոմն: Գուցէ թարգմանիչն ազդուած ըլլայ, Մկ. ԺԵ 28 է: — 2. 2. «Որմզդական զիցն Ողոմպիացուց», յոյն. Δίος Ὀλυμπίου. թարգմանիչն սասանական ծանօթ ձեւը դրած է փոխանակ օտար անուան, թէեւ աչքի կը զարնէ «Որմզդ»-ի եւ «Ողոմպիացուց» հակադրութիւնը: — «Գարգարիզին» հմտ. Ե, 23: — «Հիւրասէր որմզդական զիցն վանատրի» = Δίος Ξενίου. հմտ. Ագաթ. ճԺԹ. «Հիւրընկալ դիք վանատրի», որ հարազատ հայկական զից առաջինն ու գերագոյնն էր (S. Weber, էջ 38—40): — 2. 3. «Եւ չարաչար դժուարին նեղութիւն չարեաց ի վերայ հասուցան էին». χαλεπή δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις ἦν καὶ δυσχερὴς ἡ ἐπίστασις τῆς χακίας = եւ ժողովրդեան իսկ դժուարին եւ հակառակ էր յաճախել չարութեանն: — 2. 7. «Սպանդարամետական պաշտաման... Սպանդարամետին» = Διονυσίων... τῶ Διονύσῳ: — Հայուն յիշած անուէրը կը պատկանի զրադաշտական կրօնի գերագոյն հոգիներէն միոյն՝ մասնաւորապէս երկրի զից = զնդ. spenta armaitiš (Hübschmann, I, էջ 73. — de Lagarde, Gesamm. Abh., էջ 264 5, Arm. Stud., էջ 139): Հայ գիցարանութեան մէջ Սպանդարամետի դերը ու տեղը որոշել դժուար է. Գեղեցի (էջ 103) կը կարծէ, թէ պաշտօնական հանգամանք չունէր, քանի որ Ագութանգեղեայ քով չէ յիշուած: Բայց սա պարագան, որ մեր թարգմանիչն ըստ իւր սովորութեան օտար զից տեղ՝ համապատասխան հայկականը կը դնէ միշտ, թոյլ կու տայ ենթադրել որ Հայոց Սպանդարամետին եւ յունական Գիոնիսիոսի մէջ կայ ազգակցութիւն: Փխանակ «Սպանդարամետական»-ի a կը կարդայ բոլորովն սխալ՝ «Սպանդ որմզդական», իսկ փխ. «Սպանդարամետին», «Սանդարամետին»: Եթէ այս ընթերցուածն «պ. ի պատահական անկումի հետեւանք չէ, այլ սկզբնական հարազատ ձեւ՝ թարգմանչէն կիրարկուած, այն ատեն տեղիքս ալ իրաւունք մը կու տայ լագարդի հետ «Սանդարամետ» — որ այլուր եւս, եւ այն՝ զանազան առմամբ գործածուած է (Եզ. ԱՍ, 16. Փիլ. Բ, 10 եւն) — եւ Սպանդարամետ նոյնացնելու: — 2. 8. «յամենայն մտաքաղաքս պաշ

καθηχον αυτω χρησασθαι δι αυτου παρασκευασ-
 θέντα, υποκριθηναι δε ως εσθιοντα τα υπο του
 βασιλεως προστεταγμένα των απο της θυσιας
 χρεων = յորդորէին տալ բերել միս, զոր մալթ
 իցէ նմա ուտել, պատրաստեալն ի նմանէ, եւ
 ապա այնպէս իմն կարծեցուցանել, իբրեւ թէ
 զգոհեալ միսն՝ զհրամայեալն ի թագաւորէն
 ճաշակիցէ: Թարգմանիչն այսպէս յեղափոխելով
 սկզբնագիրը՝ փախցուցած է նոքրիմիցն — իբրեւ
 այս համարին, իսկ յաջորդ 22. համարին մէջ՝
 και δια την αρχαιαν προς αυτους φιλιαν τύχη
 φιλανθρωπιαν = եւ վասն ի նոսա ի հնուց բա-
 րեկամութեանն հանդիպեցցի մարդասիրութեան:
 — 2. 23. “Ըստ երեւելի վայելչութեանն,
 ըստ զուարթած աղիկ վրեցոյն զուարճացե-
 լոցն փի. եւ ըստ արժանեօք ստացեալ եւ եր-
 եւելի ալեացն = και της επικτητου και επιφα-
 νους πολιτας: — 2. 24. “Ոչ արժան, ոչ պատ-
 շաճ ասէ, — “կեղծաւորութիւն մտանել ընդ
 սրբութեան խոստովանութիւն” փի. կեղծա-
 ւորել = նոքրիմիցն. Հայերէն աւանդուած
 բնագրին մէջ կամ պէտք է ‘ի, մը ներմուծել
 (ի կեղծաւորութիւն), որ սակայն շարունակու-
 թեան այնքան յարմար չէ, եւ կամ լաւ եւս՝
 փի. ‘մտանել, կարգալ՝ ‘մուծանել: — “Որ
 ընդ ահամբ հայիցին, կարծիս ի մոտի դիցեն
 եւ ասիցեն” փի. կարծիս առեալ = նոք-
 ռաթոնտէ: — “Ինչն նմանման անցեալ ծերու-
 թեամբ հասեալ ի դուռն վախճանի: Բա-
 ցատիպնեցով կ’ընդլայնէ Հայր իննամեայ գա-
 ղափարը: Այս յաւելուածին փոխարէն 25. հա-
 մարին մէջ գուրս կը թողուի քան զայն
 και άχαριαίον ζην = (վասն իմ...) եւ վասն կարճ
 եւ վաղանցուկ կենացս: Բողոքովին մտացածին
 է 2. 26ով ներկայացուցածը. “Իսկ արդ եթէ
 ամենեւին այնչափ ժամանակս կենաց
 շնորհիցեն ինձ, եւ ի ձեռս մարդկան բնաւ
 այլ ոչ մատնիցիմ”, ει γάρ και επί του πα-
 ρόντος έξελούμαι την έξ ανθρώπων τιμωρίαν
 = զի եթէ այժմ ապրեցայց իսկ ի պատժոց
 մարդկան. — “յաւիտենիցի մշտնջենաւոր
 ձեռաց անտի”, փի. ի ձեռաց Ամենակալին
 = τας του παντοκράτορος χειρας: — 2. 29.
 “Նշքա որ յառաջագոյն շուրջ մատուցեալ
 մալթար էին” փի. “որք ածէինն զնա, իբրեւ
 զսակաւ մի յառաջ ստացեալ... = των δε
 άγόντων την μικρόν πρότερον... — “եւ զիմաս-
 տութեան խորհուրդսն իբրեւ մղըրութիւն
 համարէին, առաւել մատուցեալ ի տան-
 ջանս տագնապէին” փի. վասն բանիցն ասա-

ցելոց, զորս իբրեւ մղըրութիւն (յիմարութիւն)
 համարէին = δια το τους προειρημένους λόγους
 ως αυτοί διελάμβανον, άπόνοιαν είναι. — 2. 30.
 “Երաց զբերան իւր հեծեծելով” — “Այս
 մի ինչ յայտնի եղեւ, եթէ...” փի. “յայտնի
 է Տեառն, եթէ = φανερόν εστιν: — “վասն
 ահի սաստիցն Տեառն” փի. վասն ահի նորա
 = δια τον αυτου φόβον: — 2. 31. “զայս օրի-
 նակ + պատերազմեալ, կը յաւելու թարգ-
 մանիչը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

2. 1. “... կալեալս + ածեալ յա-
 տեան, Ամբողջ պատմութենէն կը հետեւի
 արդէն ատեան գաղափարը, բայց Հայր յայտ-
 նապէս կը դնէ իւրովի: — 2. 2. “Սկսաւ
 խօսել եւ ասէ. զի՞ կայք անցեալ, կամ
 զմեզ զի՞նչ հարցանելոց էք”, փի. այսպէս ա-
 սաց. զի՞նչ կամիցիս հարցանել եւ գիտել ի
 մէջ = οὕτως εἶφη, τί μέλλεις έρωτάν και μα-
 θάνειν παρ’ ήμῶν: — 2. 3. “Ջեռուցանել... +
 եւ անիւս եւ պէսպէս գործիս տան-
 ջանաց պատրաստել”, յաւելուած թարգ-
 մանչի: “Պատրաստիցին, կ’աւելցնէ նաեւ 2. 4ի
 մէջ՝ վերստին “ջեռուցանել էք” փի. — 2. 4.
 “Հրամայեաց... + յառաջ կացուցանել
 եւ նախ զլեզուն կտրեցին”, այսպէս Հայր,
 մինչդեռ սկզբնագրին մէջ “հրամայեաց” ի ա-
 ռարկան է ուղղակի “զլեզուն կտրել”, — 2. 5.
 “Ի բանից եւ ի ձեռաց”, փի. “յամե-
 նայնէ” = τοις ὀλοις: Սոյն համարին մէջ եղ-
 բարց քաջալերական խօսքերուն վրայ Հայր
 կ’աւելցնէ նաեւ. “զանուն եւ զոգիս ժա-
 ռանգեւսցուք”, Ասոր պէտք էր յաջորդել՝
 λέγοντες οὕτως = “եւ ասէին այսպէս”, զոր
 սակայն “սկսան... ասել” ձեւով տեղափոխ
 ըրած եւ դրած է “քաջութեամբ մեռցուք” է
 յառաջ = γενναίως τελευτάν = “քաջութեամբ
 մեռանել”, — 2. 6. “Հայի... + ի ճգնու-
 թիւնս պատերազմի մերոյ”, յաւելուած
 թարգմանչի. յոյնը ընդ՝ έφορᾷ = հայի: — 2. 9.
 “Իբրեւ յոգուցն պարզել ապաստան եղեւ,
 սկսաւ խօսել եւ ասէ ցթագաւորն”,
 εν εσχάτη δε πνοή γενόμενος είπε = հասեալ
 ի վերջին շունչն ասէ: — “Այս սէգ հպարտ
 եւ ամբարտաւան”, ո՞ն մեն քաջաբար = ո՞ն
 դու ո՞ք պարտաւոր: — “Դու զմեզ յայսց կենաց
 աշխարհիս կարճել համարիս”, էք զո՞ւ
 παρόντος ήμᾶς ζην άπολύεις = թէպէտ եւ բառ-

նաս ի մէջ զոյս կեանս: — “Ի կեանս յաւիտենից” ի միւսանգամ ծննդեանն ժամանակի կենաց ի կեանս դարձուցանէ, εις αιώνιον αναβίωσιν ζωής ήμῶν ἀναστήσει = “յարուցէ զմեզ ի յարութիւն յաւիտենից կենաց”: — Է. 10. “Ածիւն”, փիւ. կրէր տանջանս = ἐνεπαίξετο: — Է. 11. Հայերէն թարգմանութեան եւ միայն հայերենի մէջ ամբողջապէս կը պակսի, այս պատճառաւ տարօրինակ կը հնչէ, երբ հ. 12ի մէջ “Թագաւորն իսկ զարմացեալ լինէր վասն պատանւոյն ուշիմ մտացն եւ սրտին քաջութեան (ψυχῆν), մինչդեռ պատանին ոչ մէկ խօսք արտասանած է հայերէն թարգմանութեան մէջ”: Սկզբնագրին ունի. հ. 11. “Եւ ասէ քաջութեամբ. “Յերկնից ստացեալ է մեր զայդ ամենայն, եւ վասն օրինաց նորա անարգ համարիմք զայնսոիկ, զի յուսամք ի նմանէ անդրէն ընդունել”: — Է. 14. “Իբրեւ շուռն Վախճանի հասանէր”, հմտ. հ. 9, իսկ հոս՝ γενόμενος πρὸς τὸ τελευτᾶν = իբրեւ մերձ եղել է վախճանել: — “Եւ յուսոյն ակն ունիմք միւսանգամ ծննդեանն յարութեան մեռելոց + քան քեզ ի մեռելոց”, τὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ προσδοχᾶν ἐλπιδὰς πάλιν ἀναστήσεσθαι ὑπ’ αὐτοῦ = ակն ունիմք Մատուցոյ, եթէ միւսանգամ յարուցէ զմեզ: Խաչանշանէն վերջ գտնուող բառերն անտարակոյս թարգմանչին կէս մնացած խորհրդածութեան սկզբնաորութիւնն են եւ այս վիճակին մէջ անխմտ: Երբեւի Հայր կ’ուզէր նահատակներուն փառաւոր յարութեան յոյս՝ հակադրել թագաւորին յուսահատ վախճանին, առթուելով հեղինակի հետեւեալ խօսքէն: — “Զի արգելեալ փակեալ է ի քէն յարութիւն մեռելոց”, վերջին բառը բնականաբար սխալ է. թարգմանչին առանց մտածելու շատ սովորական “յարութիւն մեռելոց” ասութիւնը գրի առած է, մինչ ըստ սկզբնագրին չէ թէ ընդհանրապէս յարութիւն ի մեռելոց այլ “յարութիւն ի կեանս չիք” թագաւորին համար = σοὶ μὲν γὰρ ἀνάστασις εἰς ζωὴν οὐκ ἔσται: — Է. 16 (15). “Իբրեւ զաչս ի վեր երարձ՝ հայեցաւ ընդ թագաւորն”, փիւ. πρὸς αὐτὸν ἰδὼν = հայեցեալ ընդ նա: — “Սկսաւ խօսել ընդ նմա եւ ասէ”, — “Մի ի վատութիւն ինչ եւ զմեր ազգս հատանիցես, կամ լքեալ թողեալ ինչ ի ձեռաց Աստուծոյ համարիցիս”, բացատրիկ յաւելուածներն գուրս առնլով մնացածն է սկզբնագրին ըստ ամենայնի համաձայն. μὴ δόξει

δὲ τὸ γένος ήμῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καταλειεΐσθαι: — Է. 17. “Զարաշար հարուածովք չարչարիցէ” = βασανισεῖ: — Է. 18. “Զի մոլորեալ ես”, փիւ. “Մի պատրեր զանձն քո” = μὴ πλανῶ: — “Արժանի զարմանալոյ”, խօսքս հայերէնի մէջ բացագանչութիւն մը կը թուի եւ իբր այսպիսի նախընթացի հետ չի կապուիր: Սկզբնագրին հետ համեմատելով կը տեսնուի, որ խօսքի մը բեկորն է մեր առջեւ եղածը. διὸ ἄξια θαυμασμοῦ γέγονε = նմին իբրք լեւեհին իբրք արժանի զարմանալոյ: — Է. 19. “Ողջանգամ բարեմիտ ապրել”, ἀθῶος ἔσεσθαι = մնալ անպատիժ: — Է. 21. “Քաջալերեալ սրտապնդեալ... քաջալերէր միւթարէր: Բացատրիկ առաջին երկու բայերը աւելարանութիւն են, իսկ երկրորդ “քաջալերէր”ը անհաճոյ կրկնագրութիւն մը, զոր թի հետ դուրս վտարելու է բնագրէն: — Է. 21. “Եւ զսիրտն եւ զմիտսն զիգութեան առնապէս վառեալ քաջութեամբ յառաջ մատուցեալ”, καὶ τὸν θῆλυον λογισμὸν ἄρσενι θυμῷ διεγείρασα = եւ զիգութեան սիրտն առնապէս քաջութեամբն կանգնէր: — Է. 22. “Եւ ոչ զկերպարանսդ ձեր զհերարքանչիւր ես նկարեցի եւ ոչ զհասակսդ ձեր ծնեալ եւ սնուցեալ”, καὶ τὴν ἐκάστον στοιχείωσιν οὐκ ἐγὼ διερῦθμισα = եւ ոչ ես ինչ զհաղմած ձեր զհերարքանչիւր ի տարբրց արուեստի յօրինեցի: — Է. 24. “Մինչդեռ ոգիքն կրտսերոյ մանկանն առ իւր կայիւն” գաղափարս ընտանի դարձած է թարգմանչին (հհ. 9, 14), բայց հոս հեղինակը կ’ըսէ. ἔτι τοῦ νεωτέρου περιόντος = առ կրտսերն որ միայն կեայրն տակաւին: — Է. 29. “Ի չարաշուք զահճէ այտի”, — “Ընտրեա զմահ քան զկեանս աշխարհի”: — “Ի ձեռս ողորմութեան մեծին Աստուծոյ”: Համարիս բոլոր բացատրիկներն թարգմանչին յաւելուածներն են, առանց որոնց ալ ոչինչ կը տուժէ խօսքին իմաստը: — Է. 30. “Եւ մինչդեռ մայրն զայն միւթարութիւնս մատուցանէր ի միտս հաստատուես”, փիւ. “մինչդեռ նա զայս ասէր = ἔτι δὲ ταύτης καταλεγούσης: — “Ո՛ւմ կայք, զի յապաղէք”. τίνα μένετε: — Է. 32, որ շատ կարճ է եւ կրնայ դիւրաւ աչքէ վրիպած ըլլալ, Հայուն քով կը պակսի. միայն օր մէջ կը գտնեմ, եւ այն ալ հաւանօրէն յետսամուտ է: Համարս է. ήμεῖς γὰρ διὰ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας πάσχομεν = զի մեր վասն մեղաց մերոց կրեմք: — Է. 33

“ Լաճեսցի + ողորմութեամբ ”. երկու անգամ հանդիպեցանք արդէն այս յաւելուածին, հհ. 23, 29: — Լ. 34. “ ԶԻ՛ ”, փխ. մի = մի. ճարտասանական հարցում՝ փոխանակ համազօր ժխտականի: — Լ. 37. “ Զի նա միայն է Աստուած + եւ այլ ոք չիք ”, հմմտ. երկ. Օր. Գ. 35, 39, 3 թգ. ը, 60 եւն: — Լ. 38. “ Զամենայն նիւթեալ սրտմտութիւն բարկուծեան ջնջել եւ ի բաց անցանել ”. στήναι τήν του παντοκράτορος ὀργήν τήν ἐπὶ τὸ σύμπαν ἡμῶν γένος δικαίως ἐπηγγέμενην = զիջուցանել զբարկութիւն Ամենակալի, որ յիրաւունս ի վերայ ամենայն ազգին մերոյ բորբոքեալ է: — Լ. 39. Կը սկսի հայն սա հաւաքական յաւելուածով. “ յայնչափ քաջութեան սրտի մանկանցն եւ թանցուց ”. — Լ. 41. “ Ի նոյն օրէնս կատարեցաւ ”, հմմտ. հ. 13:

(Ըր...-...-...)

Հ. Ս. ԿՈԳՆԱՆ

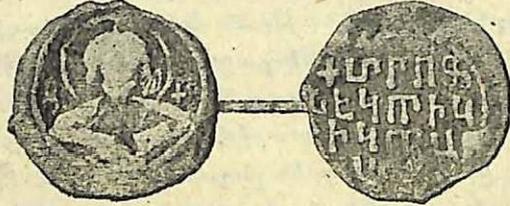
ԳՐԱՍԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՈՐԻՆԿԷ ԿԻՒՐԱԳՆԱԳՆՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍՐԸ

Կիւրիկեան թագաւորներու պատմութեան մէջ Գուրգէն Ա. թագաւորի վրայ խօսելու ժամանակ յիշեցինք “ Կորիկէ ” անուն կրող հայագիր գրամ մը, որ տիպով ու ընթերցուածով անմասն է մեր միւս ազգային գրամներուն: Մինչեւ հիմայ տոյն գրամէն երեք¹ օրինակ ծանօթ է, մին կը գտնուի Պետերբուրգի թանգարանին մէջ, զոր Բրոսէ իւր առջեւ ունեցած, ուսումնասիրած եւ հրատարակած է (տես Monographie, էջ 32 եւ տախտակ I, մեր քով ձեւ 1 եւ 2). երկրորդը Էջմիածին՝ նուիրուած Լալայեանէ, որ զայն Զաւասպ գաւառի մէջ գտած է (հմմտ. Գասաւորութիւն Ռուբինեան գրամաց, էջ Ժ) եւ երրորդ մը մեր Հաւաքածոյի մէջ: Էջմիածնինը՝ ըստ Լալայեանի՝ արծաթ է, միւս երկուքը պղինձ: Գրամին յառա-

ջակողմը կը տեսնուի Քրիստոսի հանդիպահայեաց կիսանդրին՝ աջ ձեռքով գիրք մը բռնած երեսին երկու կողմերը՝ Թ[ԻՍՈՒ]Ս — Բ[ԻՄՍՈ]Ս մենագիրները. իսկ յետսակողմը դրոշմուած են հայերէն բառեր կամ անուններ:

Գրամիս նկատմամբ երկու կարեւոր խընդիր կը ներկայանայ մեր առջեւ. 1. ընթերցուածը եւ 2. գրամս կոխող թագաւորը կամ իշխանը: Երկու խնդիրներուս մասին ալ չեն պակսիր թեր ու դէմ կարծիքներ: Բրոսէ, որ առաջին անգամ աշխատած է վերլուծել, կը կարդայ. + ՏՐ ՈԳՆԷ ԿՈՐԻԿԷ ԿՈՐԱ. Ա...:

Ձև 1-2:

Լանգլուա (Numismatique de l'Arménie, էջ 28) անշուշտ իրեն աւելի լաւ ծանօթ Անտիոքի իշխաններու գրամներէն առաջնորդուած կը փորձէ առեղծուէ՛ ՏՐ ՈԳՆԷ ԿՈՐԻԿԷ Ի ԿՈՐԱ... Ա... եւ այս ձեւական նմանութիւն կը կոչէ սա յունական ընթերցուածին հետ. KYPIE BOHΘEI TΩ ΔΟΥΛΩ COV TANKPIΔI (Տէր օգնեա ծառայի քո Տանկրէտի): Լանգլուա կը յիշէ նաեւ Ս. Ալիշանի եւ Գ. Այվազովսկիի փորձերը: Ըստ Ս. Ալիշանի կարդալու է. ՏՐ ՈԳՆԷ ԿՈՐԻԿԷ ԵՒ ԿՈՐԱ ԲԱՂԱԲԱՅ: Իսկ ըստ Գ. Այվազովսկիի՝

ՏՐ ՈԳՆԷ ԿՈՐԻԿԷ ԵՒ
ԿՈՂԱԿՑԻՆ ՆՈՐԱ

Լալայեան եւս անգրադառնալով գրամիս կ'ընդգրկէ Բրոսէի ընթերցուածը: Եւ իրապէս հարկ է ըսել, որ Բրոսէ ամենէն աւելի մերձեցած է հարազատ ընթերցուածին, մինչդեռ Լանգլուա Ս. Ալիշան եւ Գ. Այվազովսկի աւելի ըստ կամի բառ կը ներմոծեն, քան առարկայապէս գրուածը կը կարդան: Մանաւանդ Ս. Ալիշանի եւ Այվազովսկիի անուամբ մէջ բերուածներն բոլորովին կը հակառակին հայ գրամներու վերնադրոշմերու եւ յաւաքածանային նկարագիր ունին: Բրոսէ անշուշտ գոհացուցիչ կերպով ի սպառ լուծած պիտի ըլլար (հմմտ. էջ 33) եթէ իւր գրամին գրերը ունենային այն մաքրութիւնը ու որոշութիւնը զոր կը ներկայացնէ մերը: Կու տանք հոս մեր գրամին նմանատիպը

¹ Կ'ըստ ի թէ կան օրինակներ նաեւ Անտիոքի՝ Միւթեան Հաւաքածոյին մէջ: